

УДК 338.24.021.8

Дедіков О. І.

ІННОВАЦІЙНА АКТИВНІСТЬ І ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Розглянуто проблеми, пов'язані із інноваційною діяльністю в Україні, показаний вплив останньої на економічний розвиток країни, визначені фактори, які гальмують розвиток і поглиблення інноваційної складової економічного процесу.

The problems concerning innovation activity in Ukraine were considered, its influence on state economical development was revealed, and the factors breaking development and increase of innovation component process were defined.

Впровадження інновацій в господарство будь-якої країни – нині магістральний напрямок розвитку будь-якої економіки світу. Саме під впливом даного фактору генеруються кардинальні зміни у народному господарстві Китаю та Індії, а в недалекому минулому – Японії і Німеччини. Розвинений ринок інноваційних послуг і товарів є необхідним елементом сучасної ефективно функціонуючої національної економіки. Практичний досвід реалізації інноваційних проектів в господарстві України дозволив виявити труднощі, з якими стикаються менеджери на шляху до перетворення проектів у реальні справи.

Світ сучасних економік швидко розвивається і змінюється, крокуючи вперед, випереджаючи наші уявлення про можливі зміни. Зростає конкуренція на світових ринках. Українські реалії ж, подекуди, демонструють статику, що була притаманна ще радянським часам. У нас 90 % виробленої продукції не має сучасного науково-технічного забезпечення. Не впроваджуються сучасні технології.

Нині основні виробничі фонди щороку втрачають до 10 % свого техніко-технологічного рівня. І за такого підходу до організації економіки в країні, Україна не те що консервує наявний технологічний потенціал, а вона навіть його втрачає, деградує.

Значність і актуальність цієї проблемі додає також те, що за виробництвом валового внутрішнього продукту на душу населення Україна знаходиться у світі на 119 місці. В той же час за обсягом спожитого природного газу вона на шостому місці – після Канади і Японії.

В Україні економіці необхідно надати стабільність щодо неупередженості реформ. При цьому економічна система країни вкрай потребує затвердження принципів ліберальної економіки, спрямованої, у першу чергу, на підвищення конкурентоспроможності українських підприємств. Необхідні інвестиції в основне виробництво, виробничу і соціальну інфраструктуру, реалізація програм енергозбереження, необхідно надати пріоритетність розвитку високотехнологічних галузей, секторів і виробництв, як прискорювачів економічної динаміки.

Дослідженню особливостей інноваційної діяльності та проблемам її розвитку присвячено багато робіт як зарубіжних, так і вітчизняних авторів. Серед яких необхідно виділити Ворону В.М., Врублевського В.К., Ксьонзенко В.П., Кураса І.Ф., Мариніча І.В., Негоду О.О., Панчука В.Г. та ін. В їх роботах всебічно аналізується дана проблема. Однак дещо недостатньо розглянуто вплив економічного середовища на якість економічного зростання і рушійних сил інноваційної активності.

Метою статті є вдосконалення організаційних умов здійснення інноваційної діяльності на українських підприємствах шляхом створення відповідної інфраструктури. Відповідно до поставленої мети вирішено наступні завдання: дана оцінка стану інноваційних процесів в господарстві України; обґрунтовані деякі критерії для визначення достатності

інфраструктурного середовища; дана оцінка суб'єктам інноваційного процесу; наведено дані про стан інноваційної діяльності у світі.

Сучасний рівень економічних досягнень в Україні наполегливо вимагає подальших зусиль щодо зміцнення потенціалу економічного зростання, яке має місце в країні протягом останніх років. Але, попри могутні чинники, які генерували даний процес і продовжують його дію, як на нашу думку, дію даного механізму гальмують ряд протиріч, якнайшвидше подолання яких вкрай необхідне саме тепер, так як це, з одного боку, подовжить поступ позитивних перетворень, а, з іншого - зробить його більш виваженим, гармонійним, та міцнішим. Це тим більш актуально, що економічний процес, взагалі, здійснюється заради добробуту населення, його буття, матеріального та духовного. Це - аксіома сучасної економічної науки, відхід від якої в будь-який бік призводить до викривлень та катаклізмів, що стосуються життя багатьох мільйонів людей, як про це свідчить історія колишнього Радянського Союзу та України у його складі. І саме внаслідок нехтування інтересами людей відбувся економічний та політичний крах радянської системи.

Саме тому питання стійкості і якості економічного росту в Україні нині виходять на перший план. Аналіз досвіду років реформування, який нагромаджено в країні вимагає порівняння темпів і якості реформ з реформами у країнах із схожими вихідними умовами, при цьому мірилом усіх оцінок повинні бути інтереси людини, її розвиток, розширення її потенційних можливостей, рівень життя людей.

Ключовими в цьому ряду виступають питання, основний зміст яких зводиться до наступного: чи є економічне зростання наслідком саме реформ і, таким чином, чи є воно стійким, та, чи йде воно на користь всьому українському суспільству, чи сприяє заможності лише певного кола людей? За рахунок використання яких факторів досягнуто дане зростання? Відповіді на ці питання не є простими та однозначними. Спробуємо довести це.

Частка експорту у ВВП України зросла з 41,2 % у 1997 році до 59,4% у 2003 році. У 2003 році обсяг експортних операцій зріс на 24,2 % і досяг 27,3 млрд. доларів. Як видно з наведених цифр темпи зростання експорту у 2003 році значно перевищували темпи зростання ВВП. Разом з експортом зростало і позитивне сальдо платіжного балансу у ВВП. Якщо у 1996 році воно складало 0,8 %, у 2002 році – 9,1%, у 2003 році – 5,9 %.

Як зазначається у Меморандумі про економічний розвиток України „Формування основ для стабільного зростання”, який підготували експерти Всесвітнього банку, починаючи з 2000 року в українській економіці спостерігається стрімке економічне зростання та макроекономічна стабільність. На кінець 2003 року офіційно зареєстрований ВВП був на 30 % вищий, ніж у 1997 році. За цей період обсяг промислового виробництва зріс приблизно на 56 %, а інвестиції у основний капітал – удвічі.

Каталізаторами стрімкого зростання були зовнішні фактори, зокрема, зниження вартості гривні після фінансової кризи 1998 року і підвищення цін на основні товари українського експорту на світових ринках. Однак, крім цього, певну роль відіграли і зміни в економічній політиці, які сприяли зменшенню тенізації економічної діяльності і підвищенню економічної ефективності господарства країни.

Для подальшого збереження темпів зростання необхідно перейти від „інсайдерської” економіки, яка формується великими фінансово-промисловими групами (ФПГ) до відкритої економіки, яка відзначається правовою домінантою, законністю і прозорістю.

Всесвітній банк зазначає, що економічне зростання в Україні нині багато в чому зосереджено у великих ФПГ, які „мають можливість оминати публічні інститути завдяки зв'язкам власності, особливим відносинам з органами державної влади і прямому тиску на суди й інші регуляторні інституції”.

Далі у Меморандумі відмічалось, що „існує загроза, що така модель „економіки інсайдерів” стане однією з основних перепон на шляху подальшого розвитку України. Ця модель за своєю природою несумісна з чесною конкуренцією, заохочує непрозорість і корупцію, відштовхує іноземні інвестиції, стримує адаптацію економіки до мінливих ринкових умов, ускладнює процеси, пов’язані із доступом на закордонні ринки і інтеграцією у світову економіку”.

Економіка інсайдерів послаблює зв’язок між економічним зростанням і підвищенням заможності основної маси народу України. „Концентрація багатства в руках невеликої кількості привілейованих груп у майбутньому може привести до більш серйозних проблем, пов’язаних з поляризацією розподілу доходів”.

Особливо значну роль великі ФПГ відіграють у таких експортно-орієнтованих галузях, як металургія, енергетика, машинобудування та хімічна промисловість. Вони досить швидко розповсюджують свій вплив на харчову промисловість та сільське господарство. Крім того, крупні газові і транспортні системи були трансформовані у державні ФПГ. При цьому, у порівнянні з російськими ФПГ українські, як правило, мають більш просту структуру власності з великою концентрацією акцій в руках нечислої групи громадян. За оцінками Всесвітнього банку, на декілька основних українських ФПГ припадає близько 80 % експорту сотні крупних українських компаній – експортерів.

Головна небезпека від такого стану справ полягає у різноманітних аспектах подібної „економіки інсайдерів”, які забезпечують її самозбереження, якщо не будуть прийняті адекватні заходи у економічній політиці уряду. Так як така „криміналізована економіка може стати порочним колом, оскільки групи, які мають найбільший вплив на уряд і суди, акумулювали значну владу і багатство, крім того, вони у змозі блокувати інновації та інвестиції у розвиток формальних інститутів, які, вочевидь, будуть підтримувати їх владу. А подібні кроки вкрай необхідні для забезпечення подальшого зростання, збереження низьких витрат виробництва для забезпечення конкурентоздатності держави, забезпечення підвищення рівня життя українців до європейського рівня та захисту України від системних ризиків у фінансовому і промисловому секторах народного господарства.”

Економічні показники розвитку України демонструють досить динамічне зростання. Рівень ВВП, у порівнянні з минулим роком, зріс у 2007 році на 7 %, стрімко збільшується рівень промислового виробництва та доходних статей державного бюджету.

Але вражаючі цифри темпів зростання ВВП лише засвідчують поступовий вихід України з глибокої кризи, в якій вона перебувала у 1990- 1999 рр.

Таким чином, необхідно ясно бачити, що зростання в Україні відбувається на застарілій структурній базі господарства, яке визначається сировинними галузями і виробництвами в якості провідних і тим самим консервує можливі майбутні економічні негаразди. Щоб позбутися цього, Україна повинна перейти з положення сировинного донора розвинутих країн світу до групи економічно розвинутих країн. Здійснити це можна спираючись на комплекс заходів по переводу економіки країни на інноваційний шлях розвитку, що, до речі, не тільки кардинально змінить перспективи економіки, але й створить умови для розвитку сучасного громадянського суспільства в Україні.

Головна причина подібного стану справ полягає у тому, що Україна розвивається екстенсивно, ґрунтуючись на господарчому та науково-технологічному потенціалі колишньої Радянської України, до того ж, використовуючи одну з самих низькооплачуваних робочих сил у світі. За роки незалежності в країні не відбулося оновлення продукції та технології, не покращилася виробнича інфраструктура, погіршився стан соціальної інфраструктури. Давно морально застаріле обладнання

основних фондів виробничої і соціальної сфери нині застаріло і матеріально, і морально, причому до критичної межі: підтвердження тому – часті техногенні аварії у різних галузях господарства, на різних підприємствах. Головний експортний товар – сталь – виготовляється у доменних і мартенівських печах, які давно відмітили піввіковий ювілей, або, навіть, і віковий. Не приносить прибутку і найкраща у Європі земля – чи не найголовніше багатство України, оскільки через застарілі технології на ній вирощують в декілька разів нижчий врожай, чим можна було б, до того ж, вкрай низьким є рівень переробки врожаю, виготовлення різноманітних продовольчих товарів. Часто переважає експорт сировини, аніж виготовлених товарів.

Застаріла структура економіки України чи не найголовніша загроза економічному благополуччю країни. Існуюче економічне зростання досягнуте виключно завдяки вдалому для України збігу обставин на зовнішніх ринках у світі, які створюють виключно добротну кон'юнктуру для українського сировинного експорту. Але такий стан справ не заданий назавжди, він може змінитися і вже змінюється в силу нового збігу обставин і в цьому випадку для країни гарантовані скрутні часи, новий виток структурної, фінансової і т. ін. криз.

Можна також зауважити, що негативні тенденції у сфері інноваційної діяльності в Україні, знаходять свій відбиток і на рівні оплати праці кваліфікованої праці, що призводить до масової міграції українців в пошуках пристойного заробітку. Статистичні дані свідчать, що сім мільйонів українців працюють за кордоном, а ще 4,5 мільйона, з яких 80 % - люди з вищою та середньою освітою, торгують на ринках. Тобто, 11,5 мільйонів професіональних, працездатних, активних людей не знайшли собі достойного застосування у вітчизняній економіці на рівні тієї кваліфікації, яку вони опанували. Тобто, подібний стан справ неминуче, в майбутньому, призведе до нової спіралі кризи. Суть якого буде визначатися, в тому числі, і нестачею кваліфікованих кадрів для галузей народного господарства. Це при тому, що з огляду на думку багатьох аналітиків, економічний процес чим далі, тим більше буде вимагати якомога підготовленішу та освічену робочу силу.

Як зазначають західні експерти, швидкість розвитку науково-технічного прогресу нині така, що трьом чвертям сьгоднішніх студентів і випускників ВНЗ дуже скоро прийдеться працювати за спеціальностями, яких зараз просто ще немає в природі. Тобто, в найближчий час неймовірно зросте потреба в персоналі, який вміє вчитися, та вирішувати неординарні завдання, а не тільки виконувати прості операції і не в змозі творити та вирішувати складні завдання.

Наведемо дані, які свідчать про стан інноваційної діяльності у світі. За часткою ВВП, яка спрямовується на наукові дослідження, США знаходяться на шостому місці у світі за станом на 2001 рік. При цьому США, так же як і Ізраїль, витрачали на ці цілі 2,1 % ВВП. У світі, за цим показником, лідирує Швеція (3,6 %), Фінляндія (3,4 %) та Ісландія (3,1 %). Японія займає четверте місце, Німеччина – дев'яте місце, Франція – десяте місце, Британія – вісімнадцяте, Росія – двадцять перше місце, Китай та Італія – двадцять п'яте.

За кількістю отриманих патентів світовим лідером є Японія, майже 124 тис., потім США – більш 83 тисяч та Південна Корея – 34 тисячі. Німеччина – на п'ятому місці, Росія – на шостому, Франція – на сьомому, Британія – на восьмому місці, Швеція – на дванадцятому, Ізраїль – на двадцятому.

При цьому, за кількістю отриманих патентів на 100 тисяч чоловік населення країни, лідером є Люксембург, Швейцарія та Швеція. Японія на п'ятому місці, Франція – на дев'ятому, США – на дванадцятому, Британія – на тринадцятому, Німеччина – на шістнадцятому.

Важливим показником щодо інноваційної складової національної економіки, виступає так званий „індекс інновацій”, який характеризує рівень взаємодії науки і бізнесу, швидкість впровадження наукових розробок в економіку. За цим показником світовим лідером є США, Тайвань, Фінляндія, Швеція і Японія. Росія в цій таблиці рангів займає 34 місце, а Україна, відповідно, 38. З пострадянських країн за цим критерієм лідирує Латвія, 26 місце. Ізраїль, для порівняння, займає шосте, Німеччина – десяте місце, Британія – чотирнадцяте місце, Франція – вісімнадцяте [1].

Науковий кадровий потенціал України на початок 2004 р. (За даними інформаційного центру МОНУ) складав на 10 тис. населення в Україні 55 вчених. За цим показником Україна поступається США, ФРН та Японії (відповідно - 76,126,90 вчених). На думку експертів, Україна нині у змозі виконати фундаментальні розробки на рівні розвинутих країн світу, але лише за умови відповідної зміни у структурному розподілі наукових кадрів. На сьогоднішній день основна частина вчених в Україні працює у вищих навчальних закладах (ВНЗ) та академічних науково-дослідних установах (НДУ), 11 % - у НДУ галузевого сектору і лише 0,2 % вчених працюють у промисловому секторі. Для порівняння наведемо досвід розвинутих країн світу, які виступають для нас взірцем. Наприклад у США більше 70 % науки сконцентровано у компаніях та корпораціях, у Японії - більше 90 %.

Важливим показником стану економічного і інноваційного потенціалу країни виступає рівень впровадження наукових розробок . В Україні він залишається вкрай низьким. З більш як 40 тисяч виконуваних розробок щорічно використовуються у виробництві лише до 16 % їх. Крім того, у середньому бюджет однієї розробки в Україні складає тільки 15-30 тисяч грн.. Тобто проекти, які розробляються, вкрай мало бюджетні, тобто немасштабні. На який прорив у технічному, технологічному, виробничому, економічному і фінансовому сенсі при такому розкладі, як кажуть, можна розраховувати? Тому й констатується, що в Україні один із самих низьких рівнів фінансування науки у світі - 11 доларів на душу населення, у США - 1000 доларів, Японії - 900 дол., Фінляндії - 700 – 800 дол., Росії - 60 - 66 дол. Щоби утримати наявні позиції із впровадження інновацій у виробництво та значно прискорити цей процес необхідно створити щось на зразок банку даних нових високотехнологічних розробок, які можуть запропонувати українські розробники. Можна зазначити, що, наприклад, у сфері військового виробництва, умови передачі технологій є невід'ємною частиною більшості військових контрактів. Країни Південно - Східної Азії та Близького Сходу - традиційні замовники українських озброєнь - все більше висловлюють наміри не просто купувати товар, але й отримувати разом з тим ліцензію на його виробництво.

Треба зазначити, що будь - який винахід може продаватися в одній з трьох стадій освоєння: перша – „ідея” винаходу, друга – запатентований, технічно здатний бути застосованим винахід, та, нарешті, третя - впроваджений (промислово освоєний) винахід. Фахівці у цій галузі стверджують, що співвідношення між кількістю „ідей", технічно здійснених рішень на їх базі, патентів і впроваджених у виробництво зразків на основі цих патентів, приблизно складає 600:100:10:1. Дорожче всього коштує як раз створений матеріалізований зразок. Визнано, що покупці ноу-хау більш за все орієнтуються на придбання ефективних технологічних рішень, а не готових зразків виробів. При цьому досить цікавим є аналіз ефективності витрачання коштів на придбання ноу-хау. Розглянемо, для прикладу, досвід української військової галузі та асигнування бюджетних коштів на розвиток науково - дослідних та дослідно — конструкторських розробок у військовій галузі.

Є досить банальним твердження про те, що необхідно виділяти якомога більш коштів на наукові розробки. Але більше коштів — це не завжди більший ефект. Так за даними Рахункової палати України, з 66,4 млн. дол., використаних Міністерством оборони України за 10 років на реалізацію оборонних програм, робіт було виконано лише на 11,88 млн. дол., з яких у виробництво було впроваджено лише 14 з них на суму 0,471 млн. дол., або 0,7 % від використаних асигнувань. При цьому показово, що на озброєння приймалися вироби, які розроблялися не на кошти Міноборони. Так, за результатами науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), у 2003 р. на озброєння Збройних Сил України (ЗСУ) були прийняті розробки, які фінансувалися з інших джерел. У 2003 р. для закупівлі озброєнь планувалось 61 млн. грн., на науково — дослідні і конструкторські роботи — 35,4 млн. грн., на поновлення боєздатності, ремонт і експлуатацію бойової техніки - 97, 869 млн. грн.. В сумі це складає майже 195 млн. грн. Хоча для підтримки техніки і озброєння у боєготовому стані, здійснення планових закупівель і ремонтів, проведення НДДКР щорічно необхідно 1,2 - 1,5 млрд. грн.

Доречно зауважити, що частка держбюджету при реалізації розробок складає близько 40% витрат у Китаї, у США ця цифра складає 27%, у Японії -18%, у Росії - 15%. В Україні цей показник складає лише 1,1% (2). Як результат, частка України у світовому обсязі торгівлі продукцією, яка містить ноу-хау складає лише 0,1 %, а питома вага підприємств, які займаються інноваційною діяльністю - лише 13,4 % у 2003 р., при тому, що за світовими стандартами, для динамічного розвитку господарства цей показник має складати 70 — 80 %.

Коштів у господарстві України на впровадження нововведень не буде досить доти, доки не буде створено ефективний правовий і організаційний механізм залучення у економічний процес прав на результати науково - технічної діяльності у цивільній та військових сферах, у приватному та державному секторах економіки. Для формування ефективної державної політики у сфері інноваційної діяльності вкрай важливо звернути увагу на досвід США, де діє закон Бай - Доула, за яким розробники ноу-хау безкоштовно отримують всі авторські права щодо своєї інновації. Суть цього закону у передачі авторського права на розробки, які здійснено на бюджетні кошти в університетських лабораторіях, цим розробникам для подальшого комерційного використання виконаних розробок за посередництвом приватних структур без повернення державі витрачених коштів. Тобто, при такому підході, головним виступає не меркантильний зиск від вкладання грошей, їх витрачання через бюджетні установи і інституції, а довготермінові інтереси суспільства, які реалізуються завдяки освоєнню нових технічних і технологічних горизонтів розвитку виробництва і бізнесу. Завдяки задіянню вказаного механізму, у господарській діяльності США в обороті знаходяться нині до 70 % наукоємної продукції, яка створена за рахунок коштів держбюджету. А в Росії, наприклад, аналогічний показник складає лише 1 %. В Україні ж, і того менше.

Після прийняття закону Бай - Доула кількість патентів у США збільшилась у десять раз, а буквально за два - три роки університетами було створено 2200 фірм для комерціалізації науково - технічних результатів. Університети та лабораторії вже не поглинають кошти з бюджету без віддачі для економіки країни, а генерують їх для господарства, створюючи 260 тис. робочих місць на рік. З моменту прийняття вказаного закону щорічно 40-50 млрд. дол. поповнює бюджет у США за рахунок обороту приватизованої інтелектуальної власності, поштовх для циркуляції якої було здійснене саме за рахунок бюджетних коштів. При цьому законом жорстко обумовлюється : якщо, наприклад, продавати не комерціалізовану у рідній країні

інтелектуальну власність за кордон, то у цьому випадку суб'єкт таких дій мусить повернути державі первісні витрати на її створення.

У 1985 р. монополія на винаходи, створенні у державному секторі або за його допомогою, була скасована і в Англії. Без цього інтелектуальна власність все рівно розкрадається, і ми ставимо у наперед нерівні умови своїх винахідників, розробників та вчених. До того ж, для України досить реальною є перспектива того, що більша частина легалізованих нових знань та їх втілення у готові технічні рішення і готові промислові зразки прийде із - за кордонів країни. Разом з тим за державними інститутами повинно залишатись право використання тих результатів наукової діяльності, які необхідні для виконання державних функцій у сфері забезпечення національної оборони і безпеки. І поки до рівня закону Бай - Доула ми не дійшли, та вкрай важливо хоча б вирішити проблему розсекречення накопичених ноу-хау військового і подвійного призначення, які держава прагне продати. Раз на рік необхідно переглядати перелік засекречених розробок — так як кожні п'ять — десять років відбувається якісний ривок у науково - технічних розробках. А застарілі знання та технології просто нікому непотрібні.

Реформування економіки та реформування науки, як і освіти, гальмуються втечею капіталу: в першому випадку – фінансового, в другому – людського. Реформування економіки та економічної освіти знаходяться у взаємозв'язку: економічна криза не дозволяє акумулювати ресурси, що необхідні для повноцінного функціонування вищої школи. Відсутність сучасної національної системи вищої економічної освіти приречує приватний та державний сектори економіки на кадровий „голод” та негативно впливає на якість реалізації економічної політики країни. Значним гальмом української освіти є, до того ж, те, що українські ВНЗ не об'єднані в професійні товариства, характерні для розвинутих держав Заходу. Контакти в межах такого співтовариства забезпечують інтенсивний та безперешкодний обмін ідеями, конкурсний відбір та розповсюдження учбових посібників, методик і т. ін.

У міжнародному масштабі конкурентноздатності виграють не ті, хто використовує надійніші виробничі ресурси чи здійснює крупномасштабні операції, а ті, хто безперервно удосконалюється та впроваджує нововведення. Якщо проаналізуємо, які країни сьогодні є успішними, то побачимо, що це ті держави, які не можуть похвалитися багатими природними ресурсами, але де є добре розвинута освіта та наука. Тому серед галузей народного господарства пріоритет повинен отримати саме освітній комплекс. Саме в цьому гарантія стабільного та впевненого розвитку країни на подальшу перспективу. Але зміни в цьому секторі української економічної системи не повинні відбуватись механістично, за певним шаблоном: „давайте збільшувати фінансування вищих навчальних закладів заради саме цього збільшення”. Такий підхід не принесе позитивних зрушень. Необхідно діяти більш помірковано. Відомо, наприклад, що в Україні нині близько 380 вищих навчальних закладів університетського рівня, а, наприклад, у Франції – 77. Тому передумовою у цій сфері повинно виступати реформування системи вищої освіти, зменшення числа вищих навчальних закладів і підвищення якості освіти у них та інші кроки. Доречність такого трактування економічних процесів у цій царині підтверджується і положеннями, які наводяться у звіті Світового банку за 2007 рік «Удосконалення міжбюджетних відносин і стратегія витрат у сферах охорони здоров'я та освіти». Світовий банк радить Україні підвищити ефективність державних витрат. Україні не потрібно збільшувати обсяги видатків на утримання сфери охорони здоров'я і освіти, а слід підвищити ефективність цих витрат, що дасть можливість підвищити рівень показників і якість послуг, які надаються у цих сферах.

Розглянемо також аспект стосовно державного стимулювання створення корпоративних структур, що включають наукові, освітні, виробничі та фінансові складові. Дослідження показують: не дивлячись на те, що роль держави в керівництві інноваційним розвитком постійно змінюється, загальні риси розділення функцій між державою та підприємництвом у західних державах залишаються постійними. Держава формує вибір пріоритетів науково-технічного розвитку, виробництво нових знань та технологій і т. ін. Корпорації та підприємництва є головною сферою реалізації наукових досягнень, вони забезпечують національну економічну та технологічну конкурентоспроможність. При цьому ринок та економічне зацікавлення визначають напрямки й темпи інноваційних процесів. Інновації мають економічний резон тільки у тому випадку, коли несуть у собі економічну ефективність та соціальну доцільність.

Одним з найбільш прийнятних до інновацій секторів економіки є малий бізнес. Саме малі підприємства покликанні без істотних капіталовкладень розширити виробництво споживчих товарів та послуг, прискорити демонополізацію виробництва, слугувати джерелом відчутних бюджетних надходжень. Більшої підтримки потребують малі підприємства, що працюють в науково-технічній, інформаційній та рекламно-виставковій сферах. Але створення національної інноваційної системи потребує певних бюджетних вкладень, які швидко окупаються. Окремі елементи такої системи країна вже має: в великих регіонах вже є державні, наукові та інноваційно-технологічні центри. Функціонують різноманітні фонди сприяння розвитку малих форм підприємств в науково-технічній сфері, система позабюджетних фондів технологічного розвитку. Діють малі підприємства, орієнтовані на науково-технологічну діяльність, організована система підготовки менеджерів. Тобто накопичений цінний досвід, який може та повинен широко масштабно тиражуватись.

Держава та ринок доповнюють один одного. Ейфорія „незалежності” економіки від держави вже пройшла, й стало зрозуміло, що саме держава надає ту інституціональну базу, на якій розвиваються ринок та приватне підприємництво. А приватні фірми, намагаючись отримати прибуток, створюють те багатство, а отже, й фінансові ресурси, які необхідні державі для виконання покладених на неї соціальних функцій. Подібна взаємодія держави та ринку сприяє виникненню „доброчинного” кола – кумулятивного процесу економічного зростання та інституційних і нормативно-правових перетворень, що взаємно підтримуються.

Реформа економіки та економічної освіти знаходиться в тісному взаємозв'язку. Економічний занепад не дозволяє накопичувати ресурси, що необхідні для повноцінного розвитку вищої школи. Відсутність відповідної сучасної національної системи вищої економічної освіти приречує приватний та державний сектори економіки на кадрове „голодування” та негативно впливає на якість реалізації економічної політики держави.

1002 вищих навчальних закладів (ВНЗ) України в 2003 році зарахували на навчання 635000 студентів (I - II рівня – 202000, III – IV рівня 433000), але якість підготовки, як загалом, так і у кожного з них нерівномірна, з цього числа не вийде також задана кількість справжніх професіоналів.

Міністерство освіти і науки України сьогодні не повинно давати ВНЗ вказівки, як потрібно навчати та як непотрібно, а лише визначати, хто є хто в освітянському просторі. Одночасно багато хто проти бурного засвоєння деяких аспектів „знання, що імпортується”. Мається на увазі розрив між практичною частиною, що заснована на адаптації відомих технологій до наших умов, та теоретичної частиною, що являє собою суміш модних термінів. Трансформуючи систему економічної освіти, багато українських

ВНЗ, хто більше, хто менше, використовують світовий досвід. Але не варто забувати про те, що теорія суттєво відрізняється від підготовки практичного спеціаліста.

Сьогодні перед будь-яким українським навчальним закладом будь-якого профілю, як столичним, так і регіональним, стоять гострі проблеми: як максимально наблизити характер навчання студентів до вимог сучасної економіки та скоротити тривалість післявузівської адаптації випускників. Існує великий попит на менеджерів, юристів, економістів як з боку тих, хто бажає отримувати ці професії, так і роботодавців. Але в багато-чисельних об'явах, як правило, є істотна приписка – „зі стажем роботи не менше двох (трьох, п'яти) років”, що автоматично виводить вузівських випускників за коло претендентів на відповідні вакансії.

Із світової практики відоме таке положення, що вищий навчальний заклад повинен стати скупченням інтелекту, але чи всі українські ВНЗ можуть відповідати такому критерію? Мабуть, що ні, добре було б, якби хоча б на чверть.

ВНЗ повинні готувати спеціалістів не лише для приватного сектору – основної рушійної сили будь-якої економічної системи, але й для державної служби. Тому саме держава повинна взяти на себе ті функції, які приватний сектор не може виконувати ефективно.

В Україні є реальний шанс зберегти позиції високорозвиненої держави, оскільки поки ми ще володіємо потужним людським, науковим та природним потенціалом, не втратили ряд перспектив науково-технічних розробок та передових технологій. При цьому стратегія України повинна бути незмінна – перехід до економіки інноваційного типу. Однак, в першу чергу, для цього необхідно створити умови для залучення в реальний сектор економіки інвестиційних ресурсів. Цього можна досягти шляхом непрямого державного стимулювання, надання виробникам нової продукції податкових та інших преференцій. Підприємництво не повинно пригнічуватись фіскальним пресингом. Тобто, головним орієнтиром держави повинен стати принцип – не виставляти перешкод на шляху розвитку економіки.

Таким чином, допомога освіті, як це доводить світовий досвід і наочно демонструє, визначає, що ті країни, уряд, законодавчі установи яких не жалкують коштів на освіту, мають потужні тенденції до процвітання. І навпаки: де витрати на навчальний процес, забезпечення наукових досліджень, ремонт будівель тощо, мінімальні, існує мінімум знань і відповідно це позначається на якості менеджменту підприємств, банків інших суб'єктів господарювання, на здатності персоналу компаній генерувати інновації, створювати дійсно нове, а не копіювати закордонні зразки і потім нестримно пишатися цим. До речі, це, у певній мірі, доводиться і одним із загально відомих економічних критеріїв, підходів до оцінки вартості компанії у країнах розвинутої ринкової економіки, при якому вартість її визначається так: 75 % - це менеджмент, 25 % - інтелектуальна складова.

Таким чином, можна констатувати, що економічна дійсність вимагає змін в українській економічній системі, перш за все, в економічній стратегії розвитку держави: змінити її з екстенсивно-індустріальної на інтенсивно-інноваційну. Тобто, необхідно якомога швидше модернізувати наявні в Україні виробничі потужності, мобілізувати наявні ресурси, скорегувати економічний механізм і здійснити прорив, аналогічний тому, який у повоєнні роки здійснили Німеччина і Японія.

Основний наголос при цьому необхідно зробити на використанні національних конкурентних переваг, авангардних переваг високотехнологічних галузей, таких як ракетнокосмічна, авіаційна, точне машинобудування, автомобільна, біотехнологічна, ВПК та інші. Ці сфери та галузі повинні стати пріоритетними точками економічного прориву,

забезпечити міцні конкурентні позиції і відіграти роль локомотивів розвитку. Необхідно приділяти особливу увагу також регіональному розвитку та модернізації агропромислового комплексу.

Реалізація подібних підходів дозволить досягнути темпів зростання економіки у три чи навіть п'ять разів вище, чим у Європі, що дозволить скоротити нинішній відрив від європейських країн.

Середній розмір заробітної платні повинен зрости при цьому приблизно у три рази. Рівень оплати праці за таких підходів у працівників медицини, освіти і культури повинен відповідати середньому рівню оплати праці у виробничій сфері. Доходи населення повинні зрости також за рахунок зростання соціальних виплат, в тому числі внаслідок подвійного збільшення пенсійних виплат. Прискорення розвитку економіки дозволить створювати щорічно до 500-600 тисяч нових робочих місць у нових галузях та виробництвах та скорочення їх у застарілих.

Реалізація цієї політики з опорою на середній клас означає, до того ж, покращення добробуту і якості життя українців. Щорічні темпи збільшення реальних доходів населення не менше ніж у 1,5 раза, а відсоток громадян, які за розміром доходів сягатимуть до прошарку забезпеченого середнього класу, - збільшиться у трое: з нинішніх 20 % до 60 %.

При цьому необхідно значно прискорити темпи розвитку малого і середнього бізнесу, зробити його ключовим елементом програми підвищення життєвого рівня населення.

Необхідно створити соціально стійку державу, в якій основними пріоритетами є людина, її життя, здоров'я, освіта, можливість розвитку і самореалізації. І такий тип держави буде виступати наслідком тих перетворень, які будуть генеруватися прискоренням і реалізацією інноваційних досягнень у наше буття і економічну діяльність.

Тобто, перед Україною нині майорять два шляхи: або і надалі просуватися накатаною стежкою екстенсивного розвитку, тримаючись на плаву за рахунок торгівлі сировиною і металом до тих пір, поки витримують потужності створені ще за радянських часів та дозволяє світова кон'юнктура, або ж зробити ставку на самодостатній розвиток за рахунок мобілізації внутрішніх ресурсів, перспектива якого – забезпечення свого існування на рівні високорозвинених країн.

Література

1. Бойко В. В. Економіка підприємств України: навч. посібник . - Дніпропетровськ, 2001.
2. Дегтяр А.О. Особливості використання системного підходу в державному управлінні // Зб. тез. доп. наук.- техн. конф. „Особливості соціально-економічного розвитку України і регіонів”. – Запоріжжя, 2006. – С. 194 – 199.
3. Офіційний сайт газети «Дзеркало тижня» (Електронний ресурс)/Спосіб доступу: URL: <http://www.zn.com.ua>

*Рекомендовано до публікації
д.е.н., проф. Вагоною О.Г. 18.07.07*

*Надійшла до редакції
10.07.07*